

Оксана Захарчук

СПИВЕЦЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДУШІ

До 95-х роковин від загибелі Миколи Леонтовича

95 років тому вночі 23 січня 1921 року в батьківській хаті в селі Марківцях на Поділлі точним пострілом у серце був убитий Микола Леонтович. Вбивцею, як недавно встановлено, був спеціально підсланий чекістський агент Грищенко. Трагічна загибель одного з найславніших українських композиторів того часу сколихнула українську громадськість, яка під промовистим гаслом “гуртуймося” розпочала творити духовний пам’ятник невинно убієнному українському Композиторові. В дев’ятий день загибелі покійника пом’янули в Музично-драматичному інституті ім. М. Лисенка, і тоді ж у великому концерті були виконані його твори. Прямо на концерті було створено Комітет з вшанування його пам’яті, фундаторами якого стали провідні митці і культурні діячі України і серед них – Пилип Козицький, Климент Квітка, Дмитро Ревуцький, Михайло Вериківський, Борис Лятошинський, Болеслав Яворський, Павло Тичина, Фелікс Blumenфельд, Нестор Городовенко, Гнат Хоткевич, Валер’ян Підмогильний, Сергій Єфремов,

Данило Щербаківський та ін. Невдовзі на цій основі було створено Товариство ім. Миколи Леонтовича, яке взялося впорядковувати спадщину композитора, а також планувало широку розбудову студій над українською музичною культурою¹.

Полум'яна любов Миколи Леонтовича до українських народних пісень надихнула композитора на створення на їх основі хорових шедеврів – «Щедрик», «Дударик», «Пряля», «Козака несуть», «Ой, з-за гори кам'яної» та інші. В них розкривається душа українського народу, його найкращі поривання і сподівання. Слід зазначити, що хорове мистецтво в житті українців є однією з форм художнього прояву духу народу. Силою свого таланту Леонтович зумів поєднати елементи народного гуртового співу із здобутками професійної загальноєвропейської хорової культури, тобто народне підголоскове багатоголосся з принципами розвитку поліфонічної музики (імітація, канон і т. д.). Це дозволило глибше відтворити внутрішню суть художнього образу пісні, її психологічну глибину.

Микола Леонтович (13 грудня 1877 – 23 січня 1921) – композитор, диригент, педагог, фольклорист, музично-громадський діяч. Народився у священничій родині на Вінниччині. Батько Миколи – о. Дмитро був освіченою людиною, добре грав на скрипці, віолончелі, гітарі, гарно співав. Мати також чудово співала і була жінкою м'якої, чутливої вдачі. Від матері Микола успадкував ніжну душу і безмежну любов до пісні. Леонтович одержав духовну освіту у Шаргородському училищі і Кам'янець-Подільській духовній семінарії. В семінарії йому доручили керувати хором, помітивши в нього неабиякі музичні здібності. Семінаристи полюбили свого диригента за м'яку шляхетну вдачу, душевну красу, доброту, щирість і внутрішнє тепло, що випромінювали його очі. Для Леонтовича велике значення мала їхня дружня підтримка і подарунок – клавир опери Петра Чайковського «Черевички» з пророчим написом: «Майбутньому славному композиторові, незабутньому регентові від хору співаків». Захоплення Леонтовича музикою було настільки сильним, що він вирішує своє подальше життя присвятити їй. Прагнення систематизувати знання, здобути шляхом самоосвіти, а також теоретично осмислити свій музичний досвід як керівника хорових колективів спонукали композитора до приватних занять у професора С. Бармотіна (учня М. Римського-Корсакова) в Петербурзі. Протягом 1903–1904 років Микола відвідує лекції в Придворній капелі, знайомиться з музичним життям столиці. Згодом Леонтович екстерном складає іспит на звання регента. Та на цьому він не зупиняється і в 1909 році їде до Москви, де за рекомендацією С. Танєєва бере уроки з композиції і контрапункту у видатного музикознавця, автора оригінальної теорії ладового ритму професора Болеслава Яворського. Під його керівництвом наш композитор стає справжнім майстром і впевнено обирає власний творчий шлях, що приводить його до вершин хорового мистецтва.

Леонтович відрізнявся сильною волею і надзвичайно великою працездатністю. Його глибока і тонка інтуїція як духовної особи сприяла повному зануренню у творчий процес і якнайкращій реалізації творчих задумів. А істинний творчий дух – це Божий Дух. Ніхто так, як Леонтович, не вмів досягнути образності і мистецькі закони пісні. Композитор брав цю пісню в народу, глибоко нею проймався і

¹ В. Кузик. *Товариству ім. Миколи Леонтовича – 75 років*. Київ 1996.

повертав її художньо збагаченою, оновленою і мистецьки досконалою. Своє творче кредо Леонтович записав у *Щоденнику*: «Досліди у народній музиці викликають до життя нові форми гармонії та контрапункту [...], бо пісня як художній удосконалений твір дає не тільки одну мелодію, але таїть у собі всі музичні можливості».

Хорові перлини Леонтовича – пісні-характеристики, пісні-поєми – за висловом В. Довженка, «як дорогоцінне каміння в короні, вінчають і відбивають блиск та благородну красу співу народного та багатогранні здобутки співу професіонального». А формою і методом художнього мислення композитора був хоровий акапельний спів. Суть творчого методу Леонтовича полягає у розкритті основної ідеї, образів, внутрішнього змісту, сконцентрованих в поетичному і музичному тексті пісні. Пісенний образ є в центрі музичної композиції Леонтовича, яка часто переростає у невелику хорову поему. Власне майстерне використання підголоскової поліфонії надає пісні яскраві виразності, емоційного напруження, динамічної розмаїтості. Лаконічна тема геніального «Щедрика» пронизує всю побудову, а навколо неї розгортається віртуозна тканина підголосків, які огортають тему, створюючи враження звукового мережива, що зачаровує прозорою легкістю і красою. Проведення основного мотиву забезпечує органічну єдність цілої форми твору, а введення підголосків глибше розкриває ідейне та емоційне «нутро» пісні. Як творець «вокальної інструментовки», Леонтович непомітно і дуже природно передає мотив з одної партії в іншу. Спів на «мурмурандо» (із закритим ротом), органічні пункти, послівки інструментального характеру в сопрано – все це створює яскравий незбагнено-своєрідний колорит і чар. Єдина емоційна хвиля наскрізного музично-тематичного розвитку з образною монолітністю й активною динамічною палітрою свідчить про унікальність музичного мислення Леонтовича. «Щедрик» належить до шедеврів світового хорового мистецтва. Він звучить у виконанні хорових колективів Франції, Великобританії, Голландії, країн Латинської Америки. Величезної популярності він набув також в Канаді і США. Окрім виконання в автентичному звучанні, там виникло багато різних транскрипцій хору для вокальних і вокально-інструментальних колективів, для органу, ансамблю дзвонарів, джазового ансамблю, а також великого симфонічного оркестру (виконував знаменитий оркестр Нью-Йоркської філармонії).

Творча спадщина Леонтовича нараховує приблизно 200 хорових акапельних мініатюр, 4 оригінальні хорові поєми – «Льодолом», «Літні тони», «Моя пісня», «Легенда», оперу «На русалчин великдень» за казкою Б. Грінченка (М. Скорик завершив та оркестрував оперу), духовні композиції, серед яких Херувимські пісні, «Молебень Подячний Господу Богу», Літургія Йоана Златоустого, аранжування старовинних церковних піснеспівів, канти, псалми і колядки. І в хорових поемах, і в духовних творах митця проявляються новаторські риси художнього мислення Леонтовича – застосування типових композиційних прийомів музично-тематичного розвитку, а саме: поліфонізація основного інтонаційного мотиву мелодії, що є носієм головної ідеї твору. Використання цього принципу становить вище досягнення в галузі хорової творчості початку ХХ століття.

На окрему увагу заслуговує педагогічна діяльність Леонтовича. Понад 20 років він був учителем хорового співу в школах Поділля, Київщини і Катеринославщини, деякий час викладав у Музично-драматичному інституті ім. М. Лисенка та Народній консерваторії в Києві. Набутий практичний досвід посприяв вироблен-

ню цілісної педагогічної системи, яка була викладена в підручнику «Практичний курс навчання співу в середніх школах». Леонтович пропонує музичне виховання спрямувати на розвиток в дітей свідомого сприймання музичних явищ, виявлення і підтримку їх творчих здібностей. А методику навчання музики Леонтович базує на українських народних піснях, взятих із збірок М. Лисенка, К. Стеценка, із записів К. Квітки, Лесі Українки, а також власних записів народних мелодій.

Творча спадщина Леонтовича є гордістю української нації. Славу хорових шедеврів Миколи Леонтовича рознесла по цілому світу Українська хорова капела під орудою Олександра Кошиця. І хоча життя композитора обірвалося трагічно, його Душа жива. Вона живе в хорових акапельних мініатюрах-перлинах, в яких митець розкрив духовну глибину, велич української душі та могутність і незначенність творчого духу українського народу.

